

*A ragaszkodás mámore**Regényrészlet*

I.

Háborús nyarakat éltünk.

Füledt éjszakákon találgattuk, kinek dől majd le a gabonája a határban. Akárhová vetődtem, másról sem esett szó, mint a kenyérről. Marad-e tavaszra vetni való? És férfikéz a kaszamarkolatra Péter-Pálig?... Talán még sosem forgott ennyi szóbeszéd a kasza körül. Ha hiszünk a néprádióknak, Horthyra, később Szálásira esküszünk, ha meg a frontról hazavergődő bakák némelyikének szavára adunk, az oroszok után fohászkodunk. Inkább a magunk eszére hagyatkoztunk. Vagy még elébb a gyomrunkra.

Férfiak, legények alig maradtunk a faluban. Kacsák és tejfölösszájúak, vagy ahogy Erzsók néném mondogatta, melák és melákok, akiket kicsúfoltak a lányok, és csalánággal lelkesítettek az asszonyok. Az iskolának már nem kellettem, a munkát, ha tehettem, elkerültem. Csuklóm, bokám kilógott a ruhából, szavam akkor sem volt, amikor farba billentettek.

Volt szava helyettem másoknak. Akkoriban mintha szájasabbak lettek volna az emberek. A félelem tette mindezt a faluhatárhoz közelgő világégéstől, vagy ennyire a természetünk lett volna?... Akárha puszta szavakkal uralkodhatnánk a gonosz felett. Dallal. Fohással. Ráolvasással. Felgyűrt ingujjú iparosok szölongatták és szapulták bódorgó inasikat a napestig eleven főutcán. Alkudozás és kedélyes parolázás szavai vegyültek a baromvásár zsinatába. Leánybandák nótája szállt a répaföldek fölött. Minden szó és dallam idegborzolóan valósnak bizonyult számomra. Ha a pillanat hevében ügyet se vettem rá, lefekvéskor vagy éppen ébredéskor már ugyanúgy dúdoltam, mint akármely falubélím.

S még nem említettem Erzsók nénémet, akinek éppenséggel a húsos, csorba fogú szája jelentette éber és eleven lénye velejét. Persze ez nem mindig volt így.

Erzsók néném édesapám kisebbik húgaként jött a világra, s mint sorban az utolsónak, nem maradt számára más sors, mint az öregedő szülők gyámolítása. Hivatásának aligha tekintette a szokás folytán ráaggatott szolgasort, de főzött, mosott és jószágot gondozott már-már szóotalan. Aki bebocsátást nyert a magas, egykoron csipkedíszesre fűrészelt, esők feketítette deszkakerítés mögé, gyümölcsös és virágos udvart talált, söpört téglajárót és gangot az atyai portán. Valamint kárálástól hangos hátsó fertályt szénaboglyákkal, kazlakkal. A lécoldalú góréból kiaranylott a csöves tengeri, amit Erzsók néném morzsolt kaskába lámpafényes téli estén. Szerelmes vagy akár csak nyers férfi szó helyett, a beteges anyja zsémbelését

hallván. A napi teendők merev rendje rátelepedett a kedélyére. Úgy emlékszem rá ezekből az időkből, mint nyút ruházatú, verejtékszagú teremtésre, aki szuszogva rója a házat. Elnyom egy-egy keserves sóhajt a vánkosok szellőztetése közben a gangon, fájós lába szárát markolássza a lépcsőre ereszkedve. Széles fara szétfolyik a téglákon.

Nagyapám és nagyanyám halálával egyszeriben megnyerte a szabadságát.

Fiúcska voltam még akkoriban, az utcán meg a folyóparton töltöttem a napjaimat, mint a kijáró jószág. Senki sem botránkozott meg rajta, ha letolt nadrággal a porba pisiltem. A temetésekre alig, csak a költözéssel együttjáró szívfájdalmamra emlékszem. Mert édesapám két komasági fuvarossal, perpatvart és roppant kavardást okozva mindkét portán, áthurcolkodott édesanyámmal s velem a főutcára, Erzsók nénémet meg a szegénységre fogott motyójával kivetette a holt víz parti tömészházba.

Sirattam a talpammal annyiszor illetett, gömbölydedre koptatott küszöbfákat, a vállam magasságában ledörzsölt, immár se mészfehér, se sáros sárga falakat, melyek ezentúl a nénémnek szolgálnak árnyékkal. Neki fognak majd szelet, és neki tartanak majd meleget telente a gátra néző hunyori ablakszemekkel. Úgy rítam, mintha nem csupán pár kőhajításnyira, hanem egyenest egy másik világba költöznek. Sirattam a szénapadlás és a füstölő meleg szagát, a varasbékáktól hangos holt vizet, a nádast és a gátoldalt, melyről annyit csúszkáltam telente, gatyaféken. A magam gyerekes módján mindenért Erzsók nénémet okoltam, aki nem győzött vigasztalni.

Teli torokból bömböltem, amikor hozzám ért.

Termetes, minden tettében tetemes, magabízó lénynek láttam, aki fölém tornyosulva eltakar eget, napot. Harsány lett, hirtelen, nem nyomasztotta gyász, s mint mindig, erős testszagot árasztott. Édesapámék még le sem pakolták a motyóját a társzekérről, máris szürcsölte, falta a kredencen feledett fekete kenyeret meg aludttejet, hogy egyetlen szavát sem értettem, noha egyvégtében engem csitított. Két falat között meg rémisztően szürcsögött és szuszogott.

A szélvészváltozások tovább ostromolták a családot.

A főutca szellős levegője, a tág terek és a nyüzsgő háztartás régvolt érzéseket ébresztettek az édesanyámban. Megpezdült benne a nemesi vér, ahogy a család szája által magunkkal hurcolt múltból kihámoztam a későbbiek során. A kor kényelmes férfiu, akik húsos, lagymatag ölelésekben kerestek s letek kielégülést, s akik jobbadán a hűség és tűrés ismérve alapján választottak hitvest, aligha a göndör, rövidre nyírt haja vagy a vékony, feszülő erekkel izmos nyaka miatt keresték a közelségét. Elég egyetlen pillantás az esküvői fényképükre, ahol felvetett fejjel, csontosan formás állát előre-szegezve foglal helyet bajszos, megilletődött vőlegénye oldalán, hogy minden megértsünk kettejük kapcsolatáról. Mintha a szíve szerint máris rárontana az élet véres és veszedelme küzdőterére. Házat építeni. Hidat verni. Hazát álmodni. S nem elhanyagolandó: fiúgyermeket nemzeni a királynak, kormányzónak.

Tabódy-lány, szokta mondogatni róla ünnepélyesen az édesapám, magamagát erősítendő. Egy Tabódy!, kiáltott föl nemegyszer Soós tiszteletes úr. Tabódy Inez,

rebegette a csupán a hangjában mérsékelt, amúgy csúnyán elhízott tiszteletesné, aki alighanem szintén benne látta megtestesülni az evilági szépséget. Milyen könnyed a lépte! Szinte súlytalan.

Ne feledjük, alig néhány esztendeje rótták ránk a győztes nagyhatalmak a békediktátumot. A Tabódy birtokot éppen a trianoni döntés szaggatta darabokra: az uradalmi ház meg az erdők, termőföldek nagyobb része a határ túlsó, míg a veszteség ellensúlyozására érlelt gőg a határ innenső oldalára esett. A család szétszórattott, a szorosnak gondolt vérségi kötelékek esetlegessé váltak. Édesanyám szegényes kelengyével és tüsténkedő természettel került a családba. Apai nagyapámék mindaddig sziklaszilárdnak hitt, kétkezi törekvésen és kicsinyes rátartiságon alapuló szokásrendje hamar áldozatul esett Tabódy Inez kifinomultabb modort, tágabb teret és cselekvési élhetőséget kereső életfelfogásának. A baromértékesítésben, terményfelvásárlásban oly csalhatatlan nagyapám bölcsebb volt, mintsem veszteségnek könyvelje el elsősülött fia araválasztását.

Nagyvonalúan útjára bocsátotta a fiatalokat, akik – Erzsók néném kései elbeszéléseiből merítve a szót – a maguk lábán állva, egykettőre elvesztették a magabiztosságukat. Édesapám előbb gazdálkodással, majd kereskedéssel, ügynökösöködéssel próbálkozott, hogy utóbb, a harmincas évek világméretű válsága végleg kijózanítsa. A holt víz parti vályogház foglyai lettünk.

Édesanyám sudárságába merevség, méltóságába ingerültség, a mozdulataiba mint több csapkodás vegyült. Zaklatottsága belső tűzzé vált a szavak által. Magam, aki mit sem érhettem az eszmékből, álmokból, féltem a közelségét, csontos keze kiszámíthatatlanságát, hanem a férfiakat valósággal megigézte ugyanezzel a sziporkázással. Ekkoriban kerültünk vissza a megüresedett atyai házba. Mintha hajlék és lélek mind-mind az ő kifinomult ízlését és törődő figyelmét hiányolta volna ezidáig.

Egyeztetésbe kezdett Babos asztalossal, aki félrehajtott fejjel, hunyorogva összegezte a feléje áradó kívánalmakat, s csak olykor vetett közbe egy-egy felettébb mértéktartó javaslatot, ha édesanyám önmagával is ellentmondásba keveredett. Babos, mintha csupán az őszülő koponyáját vakarná meg önkéntelen, ceruzát húzott elő a füle mögül, s egy kallódó deszkadarabra fölvezolta az általa elképzelt formát. Édesanyám hevesen rázta a fejét. Csavart oszlopokat, politúros felszínt, rézvereteket akart. Katalógusból kiválasztott, esztergált asztallábakat. Timpanont a szekrényekre. Támlás ágyakat diófából, gyalult párkánnyal, gyöngyházberakással. A ceruza már az ő kezében volt. A meszeléshez előkészített, vakolatig levakart falra rajzolt, ugyanis az utcára néző szobákban már serénykedtek a festők. Nyikorgott alattuk a létra, s áradt szertesét az oltott méz szúrósan tiszta illata. Babos Béla sem volt könnyű ember, mert az észszerűség és mértékletesség nevében további egyszerűsítéseket javasolt. Édesanyám megmerevedett, s mintha a levegő is megdermedt volna körülötte. Az asztalosmester nem érzékelte a szavai nyomán bekövetkező döbbenetes változást, csak azt tapasztalta, hogy a folyosóról a napsütötte gangra, onnan meg a virágágyásoktól közrefogott lépcsőre szorul. Édesanyám, már az érkező bádogoshoz intézve a szót, nagyvonalúan elbocsátotta, miközben a meszesen csattogó ecsetek nyomán egy időre még elenyésztek nagyra törő tervei.

Az idő sürgette, vagy a lényén elhatalmasodó türelmetlenség, csak találgom, mindenesetre előbb a nagyváradi Reisz bútorgyár sötétbarna hálógarnitúrái kerültek a szobákba, majd még ugyanazon a nyáron, bécsi barokkra cserélte valamennyit. Visszahozzák a gyerekkorát, hangozta édesanyám őszinte lelkesedéssel. Falat betöltő márványlapos, tükrös tálalószekrényt vásárolt, majd páncéltőkés zongora érkezett akkora falárában, hogy az összecsendülő háznép kiszorult a szárazkapuból az utca porában ámuldozó szomszédok közé.

Édesapámtól alig őrzök emléket ezekből az időkből. Inkább csak az engedékeny, dörmögő hangja él bennem. Ha jelen volt is az ünnepélyes pillanatoknál, beleolvadt a szájtáti sokadalomba, ám megesett, hogy a gazdaság lefoglalta minden hasznos és kevésbé hasznos erejét. S ahogy Erzsók néném mondja, a napszámosai-val meg a részes aratókkal rágta délidőben a lebbencset a hetedik határban, s csilлагfénynél tért haza, amit magam legföljebb a kutya csaholásából sejthettem, félálomban.

Súlyos függönyök kerültek az ablakokra, s velük együtt valami kényszeredett derű a falak közé. A ház népétől idegen, a napi teendőket lassító, álmosító vagy éppenséggel idegesítő körülményeskedés, kölcsönös udvariaskodás. Pazar keleti szőnyegek bíbor árnyalattal, melyek a frászt hozva rám, zsvajhoz szokott halandóra, nesztelenné tették a lépteket. Egyszer csak ott állt az édesanyám a hátam mögött, hogy ítéletet mondjon a soros csibészégem fölött.

A fölvirágoztatott atyai ház hamar a viták és hazafias eszmék szivarfüstszagú fellegvára lett. Védett terep Balajti tiszteletes úr, Olt Ottó nyugalmazott hírlapíró, valamint a környék elszegényedett kismemesei számára.

A zászlós, bokkrétás ünnepnapok hajnalán mintha megkergült volna a háztartás népe. Még édesanyám is megszegte az oly keservesen belénk sulykolt udvariassági regulákat. Fülön fogta a kialvatlanul csetlő-botló cselédeket, maga igazította el az alkalmi konyhalányokat. Személyesen felügyelte a pirkadatkor levágott jószágok feldolgozását. Sára asszony, a házvezetőnőnk, termetre és léptére az édesanyámmal volt hasonló alkat, olyannyira, hogy sötétedéskor akár a mozdulataik után is összetévesztettem őket. Fekete szemű, tüzes, ereje teljében levő teremtés, aki még a nyers utasításokban is értékelte az egyenes akaratot. Most a szerepétől megfosztva kullogott a teendői nyomában. Édesanyám belé fojtotta a szót, mi több, a megrettent cselédek füle hallatára felülbírálta... Mit ér az erő és a lendület, ha nem adatik meg vele a cselekvés lehetősége? Sára magaemésztő szótlansággal, a konyha mélyén talált elfoglaltságot. A holt víz parti házból ismert édesanyámra hasonlított kísértetiesen... A kelő tészta dagad így a sokszorosára a vászonnal letakart fateknőben. Vagy a bor forr hasonlóan, mérges gázokat termelve a pince alján. Óvatosan közelít hozzá az ember.

Az alsó és felső konyhában egyaránt bőven mért ünnepi ebéd, másokat az elévzett munka fölötti elégedettség engesztelt ki a csendes pihenőre. Édesanyám külön gondot fordított Sára megenyhítésére. Mit ad isten, ahogy a holt víz fölé fordulva árnyékot növelt a nap, együtt indultak a cselédség mozgósítására.

Mint annyiszor, Olt Ottó érkezett elsőként, pompázatos mezeivirág-csokorral a kezében. Íme a határ, mondta főúri kedéllyel, nehogy bezárva érezzük magun-

kat a szalonban. Hódolata jelét édesanyám saját kezűleg helyezte a fal menti le-
rakóasztalok egyikére. Olt Ottó szikár, fehér hajú férfiú volt, túl a hetvenedik
életévén, ám ha csupán a mozdulataira ügyelünk, katonatisztnak vagy tűzoltó pa-
rancsnoknak is gondolhattuk volna. Sarkos véleményei gyakorta szolgáltak vita-
indítónak. Zsaráthék elegáns hintón érkeztek, a Deberdás házaspárral ellenben
a magunk kocsija verte föl a főtca szunnyadó porát. Deberdás Endre Gyulán
ügyvédeskedett. Bejáratos volt a megyeházára, kormánypárti politikusokkal ápolt
kapcsolatot. Szavait visszafojtott lélegzetbe és elakadó mozdulatokba csomagolt
áhítat fogadta. Édesanyám hosszasan szorongatta a kezét a szalonban. Milyen
szerencse, mondotta, hogy maguk érkeznek hozzánk... Nekem már Gyulánál el-
szorul a szívem... Tiszta időben, bizonyára megfigyelték, a szemhatáron kékle-
nek a világosi hegyek, ahol a testvérbátyám az erdeink martalékát védelmezi.
Szót se váltottunk egymással immár öt esztendeje. De miért szomorkodnánk?!

A kései vacsorára Soós tiszteletes úr is rendre megérkezett. Nem régen eshe-
tett túl az otthoni traktán, mert jólesően szuszogott, és vaskos kézfeje újra meg
újra a pocakjára tévedt. Mentében megbúbolta a fejem, amit én roppant barátság-
os gesztusnak tartva, nem egyszer magam csikartam ki. Édesapám magához vont,
ám csak a szemével közölte, hogy elmehetek. A szalonba, a kötelező udvariasko-
dást követően, máris a haza sorsára terelődött a szó.

Lehettem látszólag kötetlen, akár a határszerte őrlődő por, mégsem szabadulhat-
tam a felnőtteket foglalkoztató gondolattól. A haza, ha nem csal meg az emlékezetem,
alig jelentett számomra még egyebet, mint az általam birtokolt érzetek összese. A re-
formátus templom nagyharangjának az eget betöltő szava. A galambjaink békés buruk-
kolása. A diófa lombján átűtő napsugarak. Édesanyám illata, amikor magához szorít.
Mind-mind oly természetes, akár a szívem dobbanása. Honnan is tudhattam volna,
hogy a véremmel bennem lüktető érzetek birtoklásához szabadnak kell lenni? Olyan-
nak gondoltam, amilyennek s ahogy a családomtól megkaptam: magától értetődőnek.
A vendégeink között gerjedő vita alapján viszont már szivarfüst- és verejtékszagát kép-
zeltem ugyanennek a hazának, s ez megzavart. Hasonló áporodott szagot, akár az el-
zsírosodott papírpénzé, amely napról napra gazdát cserél, mégis ugyanaz marad. Tü-
relmetlenség, nyersesség, hirtelenség süttött a szalonban elhangzó mondatokból. És
arányvesztés, amit persze aligha tudtam volna megfogalmazni, legföljebb a feltörő in-
dulatok nyomán ébredő félelmemet.

A hadba lépésünk aztán egy csapásra szétvetette a családukat. Édesapám az
elsőik között kapta meg a behívóját, s egyszeriben vége szakadt a szalonpolitizálás-
nak. Édesanyám kizárólag rendhagyó okból fogadott vendéget, akkor is a lényegre
szorítkozva, családfői határozottsággal beszélt, majd cselekedett. Azon kevesek kö-
zé tartozott, akik napra kész információkkal rendelkeztek a hadi eseményeket ille-
tően. Órákat töltött a rádió mellett, s ahogy Erzsók néném szavából kihámoztam,
véleményében sosem tért el a hivatalos kormányzati állásponttól, ám ahogy azt
a magam bőrén tapasztaltam, mégis egyre zárkózottabb lett. Mehettem, amerre
láttam, a legkritább esetben hiányolt. Mintha nem is egy levegőt szívnánk: ami
engem örömmel töltött el, őt felbosszantotta. Rigorózus szokásrendje felborult,

számomra talányos külsőségekhez igazodott. Még Erdély visszacsatolása sem tette maradéktalanul boldoggá. Vibrált. Kapkodott. S ettől valahogy száználmassá, erőtlenné vált az oly sokat dicsért sudársága.

Nyomasztó hangulat telepedett a házra.

Édesapámtól kéthetente érkezett levél. Ilyen esetekben édesanyám hamarabb visszavonult a szobájába, és a behajtott ablaktáblák mögött, lámpafénynél fogalmazta meg a válaszát. Másnap elegánsan felöltözve, maga adta postára a gondosan leragasztott borítékot. Alig beszélt, és sosem állt meg az utcán a felőlünk érdeklődőknek. Az orra éles, határozott vonalát követő árkok elmélyültek az arcán, tőprengő, merev kifejezést kölcsönöztek neki. A bőre megszurkült, ahogy a szeme is vesztett az élelenségéből. Gyakran láttam a szobája mélyén imádkozni.

A Don-kanyari megsemmisülést követően hirtelen elhatározásra jutott, s a felelőle érkező hírek hallatán azt gondoltuk Erzsók nénémmel, hogy hamar magára talált. Nővérnek állt a honvéd kórház sebészeti osztályán, ahol az indulatokkal átítatott akaratosságával hamar főnövéri rangot szerzett. S rajongó barátot, irigyet és ellenséget számolatlanul.

II.

Ekkoriban már Erzsók néném ágyalt nekem a holt víz parti tömésfalú házban. A szülői rendelet ugyan az atyai házat jelölte ki lakhelyünkül, ám ezzel Erzsók néném mit sem törődött. Megkedvelte a holt víz partot, ahol a világnak hátat fordítva, úgy élt, ahogy akart.

- Baj lesz ebből néném!
- Aligha vesznek magukhoz apádék miatta.
- Kapunk a fejünkre, ha hazatérnek!
- Vajha ott tartanánk.

Seprésre, rendezkedésre ritkán vesztegette az idejét. Nem mintha elégedett lett volna a helyzetünkkel, mert nem győzött panaszkodni. Szétvetett lábbal ücsörgött a gangra vezető egy szem lépcsőn, s a szoknyájával hajszolta az arcára a levegőt. Nem bírunk a kossal, sóhajtotta. Sebaj! Úgysem várunk vendéget... Az udvart, őszintén szólva, a bánatosan káráló tyúkjakok tartották rendben.

Erzsók néném füttyült minden hangzatos és fellengzős kötelezettségre. Nagy megrázkódtatáson kellett átesnie ahhoz, hogy a vasárnap délelőtt az istentiszteleten leljen bennünket. Mert amúgy nem győzte hánygni a keresztet, a sorsa oly gyakran hajszolta az erejét meghaladó akadályok felé. Talán ezért, a földi hatalmasságok nem képviseltek előtte tekintélyt. Szegényekhez, módosokhoz egyforma kedéllyel szólt. Szoknya és nadrág egyre ment neki, ami miatt, azt hiszem, ki különöncnek, ki féleszünek nézte.

Legyőzte a fájdalmait.

Igyekezetet, izgalmat kizárólag élelemszerzés közben mutatott. Nevetnem kellett, ahogy berogyantott térdű, oldalazó léptekkel egy-egy csirke vagy kiérdeme-

sült tojóttyúk után vetette magát. Lógó, himbálózó kezei már-már összezáródtak a térde táján, ám az esetlenségéről nevezetes szárnyas, förtelmes ricsajt csapva, rendre kiszabadult a szorításból. Néném húsosan feszülő melle megremegett, légzése hevesse vált. Oly dúlt tekintettel nézett rám, hogy rá kellett döbennem: véresen komoly művelet ez. Éhezett. S ez volt az egyetlen gyötirelem, ami fölött nem győzedelmeskedett.

Véget vetettem az esztelen röhögésnek.

Miénk volt a széles határ.

A cigányokat megelőzve szedtük ölbe a legelőkön kalapot emelő szegfűgombát. Akár a madarak, napra pontosan számon tartottuk, melyik dülő bokrain feketedik meg előbb a szeder. Belefetrengettünk a tanya menti szilvafák alatt letaposott fűbe, úgy köpködtük az ég felé a magot. A túlérrett, megcsorgó szemeket darazsak rágták, dőlt ránk a nap heve. Elszunnyadtunk az árnyékban.

Máskor fergeteg hajszolt minket idegen szénaboglyába, folyóparti homokbánya szakadásába. A füstként kavargó felhőkön átcsaptak a villámok, sistergett a levegő. Minden mennydörgés közelebb szorított Erzsók néném forró, reszkető testéhez. Úgy néztünk kifelé a szakadó esőbe, mint az ínszakadtaig hajszolt vadak.

Sáros szekérutakon, aztán toronyiránt, tarlón meg szántókon vergődöttünk keresztül. Nem volt illata a bokroknak, mezőknek, a pacsirták sem röpködtek. Torzsok törte a talpam, nyafogtam.

– Mikor érünk haza, néném?

– Hiszen otthon vagyunk.

Úgy mutatott körbe a sárban ázó, keserves tájon, mintha baj lenne a látásommal. Fázott a talpam a koloncként cipelt sárgöböök alatt, fáj a lábam szára, húzta a súly. Életnek nyoma sem látszott. Kód kúszott elő a holt vizek felől. Vacogtam.

– Már a templomot sem látni!... Néném!

Csámpázott tovább, zihálva.

Megkerültünk egy gyékénnyel fölvert árkot, tengeritábla mellett caplattunk, melyből csupán a szélső sorokat sejtettem, s akkor, váratlanul megkondukt a harang. Mintha a falu kellős közepén állnánk, éppen Ónagy Antal szappan- és petróleumszagú szatócsboltjának az ajtajában, alig egy kőhajításnyira a fehérről is fehérebb református templomtól. Na ugye, mondta a néném elgyötört tekintete. Még néhány lépés, és meghallottam a makadám úton zörgő szekereket meg az első emberi hangokat. Kitágultak a lámpafények, láthatóvá lettek az alacsony, zsúptetős házakat meg a gömbölyded akácokat.

Néném nyöszörögve mosdott a konyhában.

Száradó ruhánkból szétáradt a lápok, mezők kesernyés szaga. Nehéz lett a szemhéjam. Árnyak ugráltak a göcsörtös tömésfalán, megsüppedt a zsarat, és lefolytak az árnyak, fények a mélybe, magukkal rántva engem is az álmok végtelenjébe.

Sosem hallottam még ennyiféle hangot keveredni: könyörgést, siránkozást meg sopánkodást, egészen az értelmetlen vinnyogásig. Mintha csak megtévelyodott volna, aki részese lett a sorozószoza előtt összeverődő tömegnek. Nyurga, mosdatlan kamaszok és a kíséretükül szegődött nővérek, nagyapák meg fejkendő, iz-

gatott asszonyok: munkától és léha semmittevéstől elszólitott, szedett-vedett népesség. Ökrös Bandi anyja, aki alig egy hete özvegyült meg, a haját tépte, újabb hangskodókat vonzva maga köré.

A csukott ablakon keresztül is tisztán hallottam a jajveszékését.

– Gyöngye a gyerek – mondta a hátamat kopogtató katonaoorvos Kriszt doktor-nak. – Nézze, kollégám, a csöves csontjait!

Hol a gomblyuk nem engedett, hol a gomb fordult ki az ujjaim közül. Csak minél kevesebb lássék belőlem! Mégsem vált javamra a sietség, mert félregomboltam az ingem.

Kriszt kártyapartnerre volt az édesapámnak az úri kaszinóban, olykor a szalonnában is vendége volt, ám semmi jelét nem adta, hogy rám ismerne akár a nevem, akár a fizimiskám alapján. Közömbösebb aligha lehetett volna. Sovány, életunt férfi, amilyenek az agglegényeket ábrázolták a korabeli karikatúrákon. Karika lábbal, kissé gondozatlanok festve, szivarozva. Csupán a szivar hiányzott a szájából.

Megeresztett egy fáradt mosolyt.

– Arzénesek a kútjaink. Kórosan fejlődik tőle a csontozat. Nézenek csak szét, mennyi a kacska és az ütődött mifelénk!

– Micsoda vidék! – mondta a kopaszra borotvált katonaoorvos.

Máris Erzsók néném húsos, fojtón ölelő karjában voltam. Dühödt erővel tűzött a nap. A legenyhébb légáram is megforgatta a nagy utca porát.

Csikorgás nélkül kinyílt az atyai ház kapuja.

A szárazbejáróban még árnyék őrizte a reggel hűvösét. Galambok burukkol-tak. Roskadoztak a gyümölcsfák, s béke volt, határtalan. Nagyot ütött a szívem. A postarekeszből levél csúszott a kezembe. Édesapám a Kedveseim! megszólítású beszámolóit a honvéd kórház sebészetére címezte, ahonnan az amúgy is kitérőkre kényszerített tábori levelezőlap, újabb késedelmet szenvedve, az édesanyám szél-jegyzeteivel ellátva, immár borítékban jutott el hozzánk. Jobbára a következő évszakban, így csak reménykedhettünk, hogy édesapám kanalazza még a hitvány bakakosztot, melynek bírálatáról képtelen volt lemondani. Ezt se tenné, toldotta hozzá édesanyám a szálkás, nagyra törő betűivel, ha nem intelemnek száná. Gondoljatok a hazánkért szenvedőkre, egyetlen kisfiam! S így tovább, amennyi hellyel csak rendelkezett az elpiszkolódott lapon.

Néném, aki mindent levesesen szeretett, buzgón helyeselt a körtefa alól. Csur-gott lefelé az állán és nyakán a ragacsos körtelé. Némi büntudattal gondoltam a szüleimre. Vajon a fülébe jutott már édesanyámnak, hogy elhanyagoljuk az istentiszteleteket? Hogy por rágja a nyakam, és szigorú tilalma ellenére, nem hordok lábbelit? Hogy a régi házban ágyalunk?... Elképzelhetetlennek tartottam, hogy papírra vesse az intelmeit. Még nyoma maradna a gyarlóságunknak. Ehelyett őrzi a szégyenét a fronton harcoló hitvese felé is... Édesapám! Alig emlékeztem az arcára. Jobbára csak a bevonulása okán készült fotográfia után.

Átlagos, szikár alakja különös hangsúlyt nyert a háttér nélküli, matt felvételen. A katonaládáján ül féloldalasan, enyhe terpeszben. A térde valamivel magasabbra

esik a combjánál, az egyenruhája, csizmája makulátlan. Hiába azonban a borotvált arc, a rendezett bajusz, tétlenségre ítélt, lógó karjai elárulják: fogalma sincs az eljövendőről.

Az alkonyat hetedhét határon túl talált Erzsók nénémmel.

Megyünk a folyónk után, szokta mondogatni a néném. Ugyanis az 1926-os árvízet követően, elvágta a falutól a Köröst. Nekünk csak a békanyálas, szűnyogos holt víz maradt a régi gát szorításában. Hal abban is akadt, Erzsók nénémmel mégis gyakran jártunk az élő vízre, talán mert arra estek a földjeink.

Még olvadáskor, abban az esztendőben is kicsapott a folyó. Szürke iszaptengeré változtatta az árterületet, csak itt-ott maradt lábon egy-egy bokor. A partmenti fűzek ágai között, mint szikkadó csontok, irdatlan facsonkok fehérlettek. Nyár közepére, alig hittem a szememnek, ismét élénkzöld volt minden. A fekvés is jobban esett a friss fövényen.

- Egyél, öcske!
- Nem vagyok éhes.
- Most van ételünk!

Nénémmel addig unszolt, míg ráfanyalodtam a parázson sült halra. Órákig el tudtam volna hallgatni a víz sodrását. Erzsók néném közelebb húzódott a parázshoz. Már a keszeg farkuszonyát ropogtattam. Ez volt a legízesebb falat. Nénémmel sóvárogva nézett. Sóhajtott.

Csupán a ritkán csobbanó vízen játszott némi fény. A túlpárt vonulata már egybeért az est sötétjével. A zsarátot néztem. Lüktetett, mintha élne. Hamu között, az egymástól távolodó parázsszemek. Akár a falu lámpafényben. Meg az égbolton gyúló csillagok.

Port verő, szekérúton csattogó talpak zajára eszméltem.

Csillagfényes éjszaka volt.

Erzsók néném alatt is megreccsentek az ágydeszkák. Nyöszörgött, közben elhaltak a kinti neszek. Mégis befészkeltek magukat a képzeletembe, mert tovább forgolódtunk a szalmazsákon. Nénémmel köhögött, vízért nyúlt, aztán fölhangzott az a mihez sem fogható szagpatogó, jajongó dallam.

S megint, a mezítlás léptek csattogása a porban. Szapora, egyre gyorsuló léptek zaja a falu felé. S hozzá, a másik irányból az a torokból fölszakadó, töredezett dal. Már mindketten ültünk az ágyon. Hasztalan füleltem a nyitott ablakon beszökő énekre: dal-lama idegen, lüktető, értelme semmi. Nem úgy Erzsók néném számára.

- Boldoggá tette a legényt!
- Kicsoda, néném?
- A jány.
- Aki elszaladt?
- Restelli magát.

Sóhajokkal mértük az alacsony, vert falú ház csöndjét. A legény a gáton gyalogolt kifelé a faluból, s egyre cifrázta.

– A legszebb mégis a boldoggá tett legény nótája – mondta a néném. – Kivált a cigánylegényeké.

- A cigányoké?
- Mert keserv van abban, ahogy cifrázzák.
- Miért, néném?

Soká váratott a válasszal. Az éjszakában elenyésző dalt hallgatta? Emlékezett?... Dörömbölt a szívem, de nem úgy, mintha a gáton ballagnék. Szaladtában ver így a szíve az embernek. Akárha a poros szekérúton menekülnék lélekszakadva.

Erzsók néném hangja köszörűs lett.

– A fájdalmát éneklí meg. Megkapta a lányt, de nem tarthatja meg. Lánykérés szóba sem jöhet. Ráuszítanak a kutyát. Cigánynak nincs helye a konyhában, ahogy a templomban sincs.

– Bántják?

– A lány fivérei. A rokonság. Az udvarlók. Elverik a háztól. A faluból. Összetörik a csontját, ha megmakacsolná magát. Vízbe fojtják. Aztán a csendőr is csak hümmög a nádat lezúzó nyomok láttán. Mert a cigányokat nem keresik, legföljebb megtalálják. Elkaparják a temető szélében.

Összegubóztam szótlantul.

Néném a falnak fordulva folytatta.

– Nem is hallani ezt a nótát, csak éjszakánként.

III.

Éhesen a remény táplált bennünket, jóllakottan henyéltünk.

Néném igyekezetét leszakadt gombok, fölfeslő varrások jelezték, és az ócska göncén átütő, egyre terjedő verejtékfoltok. Szuszogott, fújtatott, amikor szaladtam volna. Mit tehettem? Pányván tartott a világot kitöltő, lebírhatatlan lénye... Többnyire lábbeli, fejkendő nélkül kelt útra, mintha csak az árnyékszékre tartana. Seszínű haját az ujjával tartotta rendben, kerek arcának eltökélt vonásokat kölcsönzött a szenvedés.

Rokonokra, ha tehetjük, déli harangszókor nyitottunk rá, amikor még az ajtó felé mutat a merőkanál nyele. Néném vénséges keresztzülei még az utcáról is beszélgettak bennünket. Égnek eresztett, torzonborz akácok csúfoskodtak a kerítésük mentén, belül meg egy mindenkiben ellenséget gyanító, lompos kutya. A tűztől sem félttem úgy, mint ettől a sunyi, hátulról támadó jószágától.

Fertályórába is beletelt, mire a vénasszony előcsoszogott a kurjászásunkra. Szemünket kutyán tartva, behúzódtunk a konyhába. Erzsók néném leomlott a sarki dikóra, én meg a kamralépcsőre kuporodtam.

A két görbedt, fakéregarcú vénség napról napra ugyanúgy élt rongyosan, totyogva, a halálvárás révületében. Korán feküdtek, ám a virradat már talpon találta őket. Mégis örökös lemaradásban voltak a tennivalókkal. Valósággal csüggtek a nénémen. Minden ételüket, italukat elébe rakták, csak hallják a szavát. Máskor ők beszéltek egymás szavához toldva, sűrű legyintések és sóhajok közepette, harmatos szemmel, egyre árasztva magukból a vérszegény, tehetetlen vénség áporodott szagát.

Az életüktől viszolyogtam, a mondandójuk nem érdekelt, nem is igen értettem. Minden kamrából előhurcolt éteknek, mintha az is velük öregedne, dohos, émelygős íze volt. Megülte a konyhát. A frissensülttel még elboldogultam volna, ha nem mocskos kézzel teszi elém a vénasszony.

– Nincs étvágyad, öcske! – csóválta a fejét Erzsók néném.

A vénasszony totyogva megkerült. Tapogató ujjai éppúgy segítették a tájékozódásban, mint hunyorgó, fakókék szeme.

– Gyöngye a gyerekek!

– Az – morgott rám a vénember az abroszra tett szalonna meg száraz sajt fölül.

A vénasszony beszopta a száját, amitől az egész arca besüppedt.

– Miféle katona leszel?

A kutya lógó nyelvvel figyelt a küszöbről. Moccanni se mertem. Néném már a lábas alját kaparta, a vénasszony eközben valami utcabeli vasutasról beszélt, aki a sínek közé esett. Nem lehetett kihámozni a szavából, él-e még a derék ember, mert hol lelkendezve beszélt róla, hol kesergő gyásszal. Mindig jelen időt használva, hiszen csak egyetlen idő létezett számára: az örökkévaló.

A verőfényes utcán voltunk.

Nénémnek nehezére esett a járás, a gyomrára panaszkodott. A keresztutcában tócsákkal kecsgettetett a napsütés. Közelebb érve szétfoslott a káprázat. Az egyik deszkakerítés mögött gémeskút bókolt. A kéményen idei golyók váltogatták a lábukat. Felváltva csapkodtak a szárnyukkal, mert ahhoz is kevés volt a helyük, hogy kedvükre nyújtózzanak.

Enyhülést keresve, néném leereszkedett a holt víz partján. Szétvetett lábbal nyögdecselt a fűben. Szoknyájával a homlokára hajtotta a levegőt.

– Halat látsz, öcske? Hajtsd szét a nádat! Rákot? Kotord meg az iszapot!

Tűzbe hozta az élelem kecsgetető közelsége. Megszólalt, és a kisujjni, fickándozó küszök máris ínycsiklandó lakomának látszottak. Feltúrtem a nadrágom szarát, és begázoltam a vízbe. Bár foltozni való tető jócskán akadt a faluban, nem jártak a nádvárgók a télen, burjánzott a gyékény meg a nád, szúnyogok millióit hintáztatták a gyenge szélben. Vizicsirkék menekültek a lépteim keltette hullámonkon. Már azon voltam, hagyom a fenébe a halvacsorát, amikor megreccsent a nád, és egy harcsát cipelő, derékig csupasz cigánylegénnyel találtam szemben magam.

A hatalmas, vállon átvett jóság vadul csapkodta a kötél végén a vizet. Valóságos pezsgőfürdő támadt körülöttünk. Néném ijedten szólongatott a partról. Nyikkanni se bírtam, ahogy a legény a vizet kavarva elgyalogolt mellettem. Alig lehetett idősebb nálam: nyurga, aranyló bőrű, izmos teremtés, méltó ellenfele a vizek ragadozójának. Sötét fényű szeme rám villant, ám alighogy fölmért, máris a véresre vert hátát mutatta nekem.

Törtem a nádat, fölbuktam, belekóstoltam a békanyálba, és prüszköltem.

– Viszi! – hápogott Erzsók néném. – Micsoda legény! Úgy mozog a vízben, akár a vidra!

Átjárt a keserűség.

– Menj csak utána! Bámuld!

Engem is ellenállhatatlan erővel vitt a lábam. Futtában csavartam ki az ingem. Hány pergőt adnak egy ekkora halért? Olyan izgalomban voltam, alig hallottam a néném szuszogó lelkendezését.

– Éjszaka beveti magát az iszapba, amerre a hal jár. Fekszik mozdulatlan. Vár. A bőrével figyel. Kis halak menekülnek a nád között, aztán megérkezik a harcsa lustán, gyanútlanul. A farka iszapot kotor a legkisebb mozdulatára. Lusta teste hullámot ver.

Megvadított a féltékenység.

– És?! Mit csinál a cigány olyankor?!

Erzsók néném kinevetett.

– Ő eszi meg a halat, te mamlasz!

Mások is kiabáltak: Rózsa Lali harcsát fogott! Az áldóját! Viszi eladni!... Hüledeztek, hadonásztak, és az alacsony ajtók egyre ontották az utcára az éhes, csodaváró embereket. Bökfiék szutykos lurkói az ablakon vetődtek ki, egyikük elakadt a deszkában, és fejfelé óbégatott. Fakanalat odahagyó asszonyok és botozó hadirokkantak csapódtak hozzánk, arcukon ugyanaz a mohó ámulat.

A nagy utcán férfiak fogták körbe Rózsát. Az egyikük megütötte, a harcsa már nem volt a hátán.

Néném a csuklómnál fogva rángatott, zihált és fújtatott, mintha éppen a lelkét készülné kilehelni. Közben a nadályos cigányok is megérkeztek. Sikolyok szaporodtak, gyalázkodás hallatszott. A bagószagú, tarka asszonyok olyan jajveszékelésbe csaptak, mintha Rózsa Lali belét máris a kövön húznák a kutyák. A ruhájukat szaggatták, hajuk kibomlott. Valaki taszított rajtam. A lökdösődő tumultusban találtam magam.

Erzsók néném tudni akarta, mi a bűne Rózsának, míg az igazságosztó szerepben tetszelgő Bucsy Imre azon dühöngött, minek pártolnak némelyek egy haltolvajt. Amikor minden épkézláb férfi azon van, hogy elejét vegye a fosztogatásoknak.

Valóban mind több módos porta esett áldozatul a nélkülözéstől fölbátorodott faluszéli nincsteleneknek. A lakatlanná vált Szegerdődy-háznak már csak a csupasz falai álltak. Éjszakánként hurcolták el a drága bútorokat, szőnyegeket.

– Szóval lopta a halat! – replikázott Erzsók néném.

– A büdös cigánya!

– Honnan?

– Alighanem a vízből – mondta Bucsy Imre gunyorosan.

A tömeg kacagott. Szemközt köpték és ütlegelték Rózsát. Hiába csimpaszkodtam bele, néném már nem volt ura az akaratának. Karján és hasán remegett a hús.

– A maga kezével fogta! – vágta Bucsy szeme közé.

Ám mintha egyenest ezt kiabálná: amire te sosem lennél képes! Sánta ördög!

Bucsyék feltörekvő nemesek voltak. Földjeik javarészt a szomszéd falu határába estek, de a Körös innenső partján is rendelkeztek szántókkal, legelőkkal. Az ura-

dalmi házuk meg egyenest díszére vált a nagy utcának a kőcsipkés, monarchiasárga homlokzatával. A hatalmas L alakú épület úgyszólván egymaga uralta a milleniumra emelt kétszintes községháza meg a református templom közé eső utcaszakaszt. A gazdasági szárny durván vakolt ablaktalan hátulja a piactérre vezető Vak Bottyán utcára vetett hosszú árnyékot. Itt szokták nyaranta a lovaikat pihentetni a messze földről érkező vásárosok. A kőoszlopokkal, fákkal határolt négyszögletes udvarból vajmi keveset lehetett látni, mégis élénk életet sejtettem a szüntelen nyüzgő, a cselédek, szolgák meg-megújuló beszéde, a kocsizörgés és a parancsszavak hallatán.

Rátartiak voltak, vagy csupán ösztönös távolságtartással viseltettek, nem tisztelt eldönteni, hiszen emlékem sincs róluk a háborút megelőző időkből, mindenesetre távol tartották magukat a közélettől. A szalonunkat elkerülték, és az édesapám sem hordta haza az úri kaszinóból az idősebb Bucsy Imrével folytatott véleménycserék továbbgondolására érdemes részleteit. Ennyi töredéket sem őriznék róluk, ha nincs egy velem korú lányuk.

Bucsy Irma svájci magániskolában nevelkedett, sokáig a létezéséről sem tudtunk. Aztán őt is hazavetette a háború, s egyszeriben minden megváltozott a Bucsy-ház körül. Észrevettük a homlokzat magakellettő szépségét. S ugyanúgy sértett bennünket, okkal, ok nélkül arra csellengő kamaszokat a hátát mutató gazdasági szárny elutasító sivársága. Oda veszett minden közömbösségünk. Miért?... Mert élet lüktetett a falak mögött! Sójajokat fakasztó, vágyakat ébresztő, vérbő élet! Elég volt megpillantani Irmát, hogy gyökeresen megváltozzon egy fiú világról alkotott véleménye. Aki nem hitt a szemének, kénytelen volt hinni a szíve dörmögésének. A vére vágatásának. Behódolni... Milyen volt Irma? Akkoriban kellett volna látni! A háborús frontoktól távol, a poros sziken megtermő életteli, a valósnál is valósabb hús-vér szépséget. Minden tagja és porcikája eltűzöttnek tűnt, ám a gömbölyke falusi lányokkal ellentétben, őt átlényegítette az öntudatosság, a mozdulatai szabadsága. Ha sétálni vagy sietni láttuk, már szóba sem jöhetett az idomainak az eltűzöttsége. Sokkal inkább a mindent egy cél alá rendező igyekezete számított; az a mesterkélt, energikus tökély, amellyel akadályt nem ismerve, rövid úton célhoz ért. Aki csak látta férfiember, másra sem gondolhatott: minden testi örömből a sokszorosához jut, ha magához ölelheti Irmát. Még a vas-tag varkocsba fogott fekete haja és mély, fátyolos hangja is ugyanerre a buja élni vágyásra vallott. Úgy elárasztott a közelében a boldogság ígérete, akár a tiszta vízben szétterülő kékítő: helyet sem hagyott más érzésnek.

Elég volt meglátnom Irmát, hogy aztán hetekig szabadulni se tudjak a képétől. Velem volt az álmaimban, a vágyaimban. Kamasz arcomat számtalanszor befűrtam a ruhájába, a jó szagú hajlataiba. Mégis testetlen maradt a szerelem, hiszen ahhoz is félnék voltam, hogy megszólítsam. Csak a vágyaimban röpködtünk magasan, akár a rekkenő napsütésben kergetőző pillangók... Akkoriban olvastam először az aztékokról. Az emberáldozatok véres kultúrájáról. Az isteneknek ajánlott szüzek ezreiről. Az aztékok gondolták a halottaikról, hogy pillangó képében röpködnek a réteken... Körülöttünk is millió és millió emberéletet követelő háború dúlt,

mégsem gondoltunk olyan szörnyűségesnek. Talán a nemzeti zászló fölött tett eskü miatt. A lelkesítő hadi beszámolók okán. Vagy mert oly hatásosan gépesítette az aztékok óta az emberiség az öldöklést. Mintha személyteenné téve, eszmékbe csomagolva más lenne a sokszori gyilkosság. Honnan is gondolhattuk volna, hogy csupán a halál lett általa szaporább? S vajon miképp gondolkodtak erről a háború szorgalmazói? S azok a milliók, akik az életükkel fizettek érte?... Féltünk, de álmodni sem felejtettünk el. Marad még időnk élni?

Az anya nélkül, félárván nevelkedő Irma 1942 telén veszítette el az édesapját. Idősebb Bucsy Imre, a családfő a Donnál megsemmisülő második magyar hadtest tiszthelyettese volt. Haláláról soha semmi közelebbit nem tudott meg a család, melyet további csapások érték. Az elsőszülött fiúnak, Irma testvérbátyjának egy géppuskalövedék oltotta ki kis híján az életét. Szinte teljesen kivérzett, a jobb lábát majdnem amputálták. Másfél esztendeje lábadozott. Mintha még mindig a gipsz tartaná egyben a szürke, élre vasalt ruha alatt, merevek és sarkosak voltak a mozdulatai.

Megrándult az arca Erzsók néném becsmérő szavától.

– Ti láttátok...

– Láttuk Rózsát! – mondtam.

Végigmérte a koszlott gúnyánkat, és megnyújtotta a szót.

– Ti ketten...

Sosem éreztem magam még olyan becsapottnak, mint a rajtunk derülő tömegben. Az emberek Bucsy Imre pártjára álltak. Elkergették a hoppon maradt cigányokat. Lógó orral kullogtam a néném sarkában. A harcsát talán már éles kések szabdalták valamely nagy utcai gazdaház vagy az úri kaszinó konyháján, hogy es-tére Bucsy meg a cimborái káprázatosan belakjanak belőle.

IV.

Mint valami rontást okozó szellemmel, gyakran összakadtunk a sánta Bucsyval. Mert csak így neveztük az emlékezetes eset óta Bucsy Imrét. A határban lóháton járt, falun belül meg az egymást bátorító, fontoskodó kompániája élén.

Nem volt csúnya férfi; magas, bajszos, karcsú és izmos. A rossz lába és a nyers fellépése miatt mégis kevés rokonszenvvel számolhatott. Egyébként nem hinném, hogy igényt tartott volna a rokonszenvre. A nyomába szegődő aranyifjak vakon engedelmeskedtek neki. Olykor magam is megijedtem: ha tilosban érnek minket, aligha lesznek tekintettel a származásomra. Mert minek nézhetek Erzsók néném oldalán? Koszos csavargónak. Csodabogárnak. Édesanyám intelmei jutottak az eszembe, melyek mit sem értek a közelsége nélkül.

A szembeötlő mégis az volt, mennyire hidegen hagyják a női bájak Bucsyt. Férfikéz híján, jobbadán leánybandák dolgoztak a határban. Fehér szoknyás, fűrgé, darázsderakú lányok, az éneküket messze hordta a szél. Magam, ha tehettem, oda-bújtam volna a legtöbb vidáman forgó szoknyához. Belenyomtam volna az arcom,

fulladásig szívva magamba a testmeleg vászon illatát. Akkor sem tágítok, ha el akarnak legyinteni. Szoknyáról szoknyára jártam volna, akár a mézelő bogár.

A lányok várakozással néztek a lóháton közelgő Bucsy Imrére. Lódultak a földben, szalmatető alatt hűsöltetett kancsóért, ha vizet kért tőlük. Meztelen talpuk nesztelen, csak a szóra fakadó húsos, életteli ajkuk hangos, ahogy egymással évődtek.

Fél kézzel a nyeregkápát markolva, Bucsy lenyúlt a hús agyagedényért. A feje fedetlen volt a tűző napsütés ellenére; erős szálú haja lefésülve, bajsza férfias, rendezett, otthonos tartozéka ennek a minden ízében fegyvelmezett arcnak. Ráérősen ivott. Leengedte az ölébe a kancsót, tekintetét az egyelésre váró, végtelen répasorokon járatta, mintha nem is csábos vászoncelédek lennének a kapanyél mellől. Minden mozdulata messze esett a napszámosokkal, szegődött munkásokkal szemben úri döllyffel viseltető gazdatisztjétől, akit elsőként csapott el a frontról hazatérve. Nyersnek vagy durvának a szavai után se lehetett volna mondani. A jól elvégzett munkát elismerte, csak éppen közömbös maradt. Nem marad ereje szeretni, mondta róla Erzsók néném. Magam meg inkább sietni láttam.

Mintha sürgető parancsnak engedelmességedne, erős rúgással fordította lovát a falunak. A pompás fehér csődör és a feszes tartású lovas továbbra is magán tartotta a lányok tekintetét. Fölrúgattott a gátra, fordultában még visszanezített, majd megsarkantyúzta a lovat. Nyomában, mint valami szétterülő virágporfelhő, felszökött a kapáláshoz visszataláló lányok éneke.

Szerelemillat lengte be a tájat.

Derékig megmártóztam, majd beljebb úsztam a Körösben. A sebes sodrású vízből folyami kagylót dobtam a partra Erzsók nénémnek. A gáton áthallatszott a répát egyelő lányok éneke. Lebuktam, végigtapogattam a köves mederágyat, majd hagytam, hogy talppal fölfelé, felszínre vessen a víz.

– Ne idd a folyóvizet! – harsogta a néném.

– Jólesik!

– Kimossa belőled az arzént! Még elvisznek katonának!

Ilyen volt a néném. Beérte a nyári napsütéssel. Máskor egy tál étel tette boldoggá. Tücsökszó. Csillagfény. Csak gyaloglásra ne kényszerült volna! Menten megváltozott a hangulata. A szava megfogyott. Nyűgös lett. Hol árokparti vackorkörtéért szalajtott, hol lapulevelért, amivel a levegőt hajtotta verejtékező ábrázatára. Tekintetével úgy kísért minden határban mozgó szekeret, de még a szétfoszló fellegeteket is, mintha megkapaszkodhatna bennük. Seholy egy árnyat adó fa, egy enyhüléssel kecsgetető gémeskút. A vérszívó rovarok vadul rajzottak körülünk. Ez a röghöz kötöttség volt az egyetlen keserve, ami olykor velem szemben is türelmetlenné tette.

Legénynek néztek, ám valójában, szégyellem megvallani, gyerek voltam. Mit sem értettem még a felnőttek kedélyváltozásaiból. Meglapultam, ha veszély fenyegetett, aztán az első jó szótól vigyorra fakadtam. Annyi keserv és nyomorúság látán nemigen maradt más fegyverünk a bajok ellen, mint a feledés. A néném mérge is jobbára csak rikácsolásban kimerülő pulykaméreg volt: hamar lelohadt az arca. Még egy perc, s mintha mi sem történt volna.

A templomkert baglyai meg visongó denevérek röpködtek felettünk. A platánok száradó lombja a kevéske csillagfénytől is megfosztott. Lámpafények közeledtek, és indulatos beszédhangok. Térdmagasságban himbálózó, csak egy-egy heves gesztussal emelkedő gyaloglámpák. Minél közelebb értek, annál vadabbul rázott a félelem. Valósággal rogyadozott a lábam.

Lámpa lódult az arcom elé.

– Merre, gazfickó?

Mielőtt szólhattam volna, Bucsy Imre megragadott. Húzta a lábát, a járása féloldalas volt, ám a szorítása kemény.

– Kivel cimborálsz?

– A nénémmel vagyok.

Felismert bennünket, mert lazult a szorítása. Italos és indulatos ábrázata lett az éjszaka magja, azon csillogott a lámpák fénye. Ha nem hallom ki a mögötte torlódók szavából, akkor is tudom: megint megrabolták.

A hátsó fertály felől hatoltak be az uradalmi házába: vitték a sonkát, szalonnát, gabonát. Hordókat görgettek, olykor csak a kert aljáig, hogy később majd elszekerezzék. Lóháton befogta a tetteseket, ám azok a szemébe hazudtak. Ugy kapták a bort. Mezei munkáért. Favágásért... Izzott a levegő és szállt, terjengett a szekérutak pora. A falu csendőrei messze maradtak a vitás esetektől. Alig néhány napja történt, hogy Bucsy Imre puskával megsebesített egy éjszakai behatolót. Az idős férfit kerítésmászás közben érte a golyó. Úgy emelték le onnan, véresen, a járdán várakozó cimborái. Másnap kigyulladtak a szénaboglyák a Bucsy-portán. A tűz átterjedt a górékra, baromfiólakra... Bucsy Imre árnyalakok ellen hadakozott. Ha otthon tartózkodott, a Körös-partra kicsapott jószágot dézsmálták meg. Nem volt szemhunyasnyi nyugta. A maga köré gyűjtött ifjakkal járta a falut. Betértek a kocsmába. Dulakodtak. Egy magából kivetkőzött férfit láttam viszont, aki a falubelijeit rángatja a gallérijánál fogva.

Eltaszított magától.

Meglehet, belerohanok az éjszakába, ha nem érzem a tarkómon a néném forró leheletét. Előbukkant a hold, s alakot öltöttek a nagy utca gazdaházai. Fehérre meszelt oromdíszekre esett a fény. Varasbékák igyekeztek a harmat kötötte porban a holt víz felé. Léptünk zajára, mint sűrű kövek, megpihentek a holdárnyékban. Beleborzongtam, ha a talpammal ugrásra készítettem őket.

Nyitva találtuk az atyai ház kapuját.

Akkora volt a csend, hogy mezítlábas léptünk is visszhangot vert a szárazbejáróban. A szívem hasonlóan dörömbölt. Már a gangon trappoltam. Néném felkattintotta a lámpát. A kilökött ablakon szél fodrozta a függönyt, már ahol nem a csupasz üveg fordult felénk. Nem tetszetek, akiket benne láttam. Csupán egy töredékes pillanat jutott a holtsapadt, értetlen arcomra meg a néném szétfolyó alakjára, mert berontottam a házba.

Az olajfestményektől megfosztott foltos, fakó falak között mintha nem is én lépkednék. Ekkor vettem észre, hogy nem szőnyegen járok. A kétszárnyas ajtók kitérve, mindenütt törött bútorok, padlóra szórt ruhák, fiókból kifogatott iratok.

Egy mosdótál cserepei. A gangra nyíló ablakok egyikén akarták kiadni, mint a többi könnyen mozdítható holmit. A hitvesi ágyhoz szolgáló éjjeliszekrény darabokra hullott sómárvány lapjába botlottam. Édesanyám barackvirág színű estélyi ruhája fennakadt az ablakkilincsben, mellette fél pár fehér kesztyű. Felkiáltottam. Mintha darabokat szabdaltak volna ki belőlem. Vérző, lüktető darabokat.

Átlendültem a párkányon. A majolika csillár cserepejére pottyantam a gangon.

– Erre menekültek!

A néném a felső konyha ajtajában ácsorgott. A kezében konyhakést tartott.

– A kerten át! – ordítottam.

Szalonnát és kenyeret faragott a szájába.

– Még utoléred őket...

Akkoriban még nem figyeltem föl rá, hogy izgalomban és bánatában egyaránt az ételhez fordul. Csak azt láttam, hogy muszáj ennie. Elárulta a testtartása, a kenyérre és szalonnára korlátozódó mozdulatai. Nem evett mohón, ám alig rágott és nagyokat nyelt. Valami gépies, számomra érthetetlen és visszataszító céltudatosság vezérelte. Mintha nem is lenne egészen a tudatában, mit csinál. Félig a fejével közelített az ételt szorongató markára, a keze alig mozdult. Az arca érzéketlen maradt.

– Mit tennének veled – mondta.

– Velem?

– Akik így bánnak a holmikkal, öcske! Mit tennének azok az emberek?

Kiütöttem a kezéből a kenyeret.

– Viszik a bútorainkat! Bemocskolják az édesanyám ruháit!

Meggyalázzák... Tè meg csak eszel!

– Vesztek másik bútorokat, öcske!

– Nem érdekel.

– Ruhákat Csabán. Festményeket.

Megölelt, de nehéznek találtam a tenyerét. Megfeszítettem a nyakam, mintha víz alá akarna nyomni.

– Egyél pár falatot!

– Nem kell.

A szipogásomon túl, lassan a fülembé szivárgott az udvar és a feneketlen őszi éjszaka nesztelensége. Csak roppant távolból hallatszott morajlás, mintha ítéletidő készülne. Hűvös szél rángatta a függönyöket. Lepke koppant a lámpatányérhoz.

Erzsók néném a kötényzsebébe nyúlt.

– Megleltem az édesanyád fényképeit.

– Mutasd!

Mindahány fekete-fehér, cakkos szélű felvétel ott sorakozott, egészen a barnás színekben játszó, retusált portrékig. A leánykori meg az esküvői képek. Áldott állapotban, mosolygósan, velem. A keresztelőmön. A mezőgazdasági kiállításon az édesapámmal. Az új cséplőgép mellett. Lóháton, a Körös-parton... S mintha magam meg a régi gát között senyedő holt víz lennék, melyet éppen elér az áradó folyóról lezúduló fölösleg. Egymást kergették a gondolataim... Édesanyám vajon habozna a helyemben? Sajnálatná magát? Nálam tekintélyesebb emberek is hiába

rohangálnak a megrablóik után! Talán nem is akarom viszontlátni a megbecstele-
nített holminkat! Szerencsésebb lenne, ha titokban maradna a tettesek személye.
Hadd higgyük, hogy idegenek tették mindezt velünk.

Besöpörtem a képeket az abroszról.

– Menjünk, néném!

Erzsók nénémet lomhává tette a jóllakottság. Ráfördítotam, aztán a küszöbfá-
hoz raktam a kulcsot. Ha sokáig tipródna itt valaki, lelje meg, mielőtt beszakítaná
az ajtót.

A nagy utcán egyszeriben ijesztő közletről hallatszotak a robbanások. Megre-
megett mögöttem az ablak.

Emberek bukkantak elő a mellékutcákból, kapuk nyíltak. A fel-felvillanó torko-
lattüzek nyomban megértették velem, hogy az oroszok értek a falu alá. Erzsók
néném, bár világlátott embernek számított az örökös mehetnékjével, még a falu-
határt sem lépte át a maga akaratóból. A háborúról is csak úgy gondolkodott,
mint valami ködös távoli csetepatéról. Legalábbis erről győzött meg az összeomlá-
sa. Csak hánytá magára a keresztet számolatlanul, s egész testében reszketve
imádkozott. Minden erőmre szükségem volt, hogy lerángassam az útról.

A határban szétzilált német zászlóalj oldalkocsis motorkerékpárokon meg egy
csapkodó ponyvájú teherautón menekült. Alig telt bele néhány perc, a keresztut-
cákból egy-egy orosz katona lovagolt elő, a hátukon keresztbe vetett géppisztoly.
Mögöttük fülsiketítő zajjal áradtak a gyalogosok. A lovak nyerítettek, az altisztek
üvöltöztek. Már a nagy utca is trénszekerek alatt robajlott. Kurta lábú, szedett-ve-
dett öltözetű katonák tömege rajzolódt ki a derengésben. Pergő beszédük úgy
hatott, mintha kizárólag parancsszavakkal érintkeznének. A ritkán fellobbanó fé-
nyek során még annyit láttam, hogy az arcuk ráncos, füstös és fekete, akár a túl-
aszalt szilva. Mint ínség sorvasztotta gyermekek. De csak özönlöttek egyre, a lár-
ma elviselhetetlen volt, s nekem is eszemet vette a félelem.

Kiugrottam a fák közül, aztán csak egy iszonyú villanásra emlékszem.

Vissza akartam rántani a kezem. Csak annyi erő volt benn, hogy végighúzzam
a keményített lepedőn. A helyiséget megtöltő ismerős illatok meg a borzongató
lágú légáramok arra ösztökéltek, hogy fölfeszítsem a szemhéjamat. Tiszta fűg-
gönyt, asztalra készített, mosott gyümölcsöt sejtettek. Mintha cirógnának. Kitöl-
tötték a tüdőm. Ilyen csodára csupán egyetlen ember képes... A végtagjaimban
ugyan ott mocorgott az élet, ám a törzsem tehetetlenül süppedt a derékajba. Bu-
rukkolást hallottam legelőbb, majd a függönyök keltette neszezést.

Győzedelmeskedett a lelkemben éledő vágy. Elárasztotta a szemem a fény, az-
tán ugyanúgy összerántotta a pupillámat. A napsugarak bútorok viaszos fényét
hordták felém. Elmosódtak a színek, aranyárga lett körülöttem minden, s ekkor
már a fülemben doboltak azok a szapora, könnyű cipellőt meg formás lábszárakat
sejtető, mégis szabályos és határozott léptek. Minden erőmmel azon voltam, hogy
feljebb tornázzam magam a horpadt vánkoson. Egy-két, egy-két, egy-két, most ér

a hálószoba, majd a nappali elé, a szívem éppen erre az ütemre ver. Egy-két, egy-két, egy megtorpantja az ajtó, keze a kilincsen, kattán a zár.

Megláttam a gyászruhát.

Azt hittem ülök, de csak a fejem hullott hátra. Belém hasított a fájdalom. Nem értettem, miért visel fekete ruhát. Hiszen élünk... Aztán megláttam az egyszerűségében is méltóságteljes, szorosra gombolt kosztümruhától elütő sápatag, keskeny arcot. Az édesanyám mosolytalan arcát.

Mielőtt szóra nyílt volna az ajka, megértettem, mit akar mondani.

– Édesapám...

– Három napja kaptam meg az értesítést.

Ültünk az ágyon.

Édesanyám féloldalasan, az ablakra nézve, én meg a párnának támaszkodva. Nem éreztem azt a meleg, ölelésre ingerlő közelséget, amit a néném oldalán. Éppen csak ígér nekem valamit az élet, máris elveszi, ez járt az eszemben. Szavak nélkül, a megcsalatott vágy okán. El sem uralhatott a gyarló érzés, hogy immár egyedül az enyém a szeretett lény, tudtam, még távolabb kerültünk egymástól.

Hideg, csontos keze szorított, mintsem simogatott volna. ☒